

УДК 316.722(47+57)(049.3)

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6422020.13>

Приказ

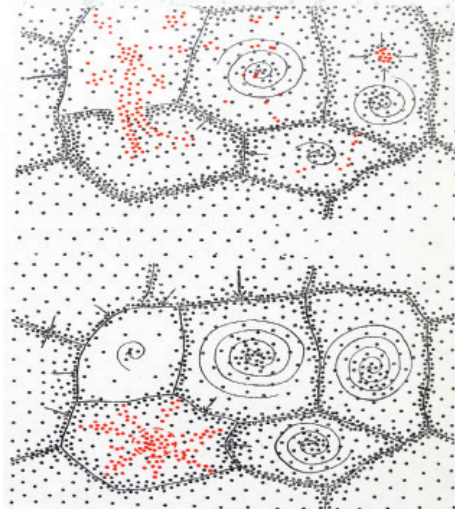
*Јелена Миљковић Матић**

Институт за политичке студије, Београд

О РУСКОЈ/СОВЈЕТСКОЈ ТЕОРИЈИ *ЕТНОСА* У НАУЦИ И ДРУШТВУ

Life Histories of *Etnos* Theory in Russia and Beyond

EDITED BY DAVID G. ANDERSON,
DMITRY V. ARZYUTOV AND SERGEI S. ALYMOV

David G. Anderson, Dmitry V. Arzyutov and Sergei Alymov
(ed.), 2019, *Life Histories of Etnos Theory in Russia and
Beyond*, Cambridge, UK: Open Book Publishers, pp. 450
<https://www.openbookpublishers.com/product/823>

* jelena.miljkovic.matic@ips.ac.rs

Наслов књиге *Life Histories of Ethnos Theory in Russia and Beyond* не можемо превести на српски језик дословце, али условно можемо на више начина, међу којима би један био *Путеви развика теорије етноса у Русији и шире*. Књига која је под горњим насловом предата посленицима друштвено-хуманистичких наука препоручује се за читање из више разлога. Пре свега, отворена је свакоме ко има приступ интернету. Књига је издата у четири електронска формата, од којих су два у режиму отвореног приступа, а љубитељи читања са хартије могу наручити штампану књигу у тврдом или меком повезу.

Друга и главна ствар која ову књигу чини привлачном јесте њена тема. Књига говори о развоју научног појма *етнос*, који се поставио као стожерни појам у царској, совјетској и руској етнографији, као и о његовој позицији данас, у 21. веку, те утицају који је остварио у науци и ван ње, у наукама и у самосвести бројних народа на евроазијском геополитичком простору.

Књига је компонована тако да проблематику сагледа из више углова: с једне стране нам нуди панорамски поглед на теорију *етноса*, док истовремено детаљно описује њен развој у одређеним научним, друштвеним и политичким условима; с друге стране нам показује како континуитет тог развоја изгледа на примеру данашњих истраживања која се ослањају на совјетске претходнике; с треће стране приказује утицај који је научни појам *етноса* остварио на уобличавање и самопојимање заједница на постсовјетској територији и у околним земљама, где је наставио да живи и изван науке, као део опште културе. Иако су се и неки западни антрополози раније ангажовали на тумачењу концепта *етноса*, они су се ограничавали на његов теоријски аспект, док је ова књига свестрано и знатно обухватније размотрила проблематику.

Трећа ствар која ову књигу препоручује за читање јесте њена семантичка приступачност читаоцу однегованом у традицији англо-америчке антропологије, као науке паралелне руско-совјетској етнографији у којој је теорија *етноса* развијена. Аутори текстова добро разумеју оба начина размишљања, јер су са оба темељно упознати – једни као

Руси који претежно раде на Западу (Sergei Alymov, Dmitry V. Arzyutov, Svetlana V. Podrezova, Masha Shaw, Natalie Wahnsiedler), други кроз истраживања у научним или географским областима која по традицији покривају руски етнографи, с чијим су се радовима зато морали добро упознати (David G. Anderson, Jocelyne Dudding), трећи путем свог професионалног усмерења ка познавању руске историје и културе (Nathaniel Knight).

Књигу је својим текстовима попунило споменутих осам аутора, махом везаних за антрополошко одељење Универзитета у Абердину, у Шкотској. Након уводних напомена о транскрипцији руских речи, коришћеним архивским и музејским колекцијама, ауторима текстова и изјава захвалности, следи девет поглавља. Првих пет и по потписује макар један од три уредника, ако не и сва тројица: Sergei Alymov (1, 2, 3, 4 (у сарадњи са Светланом В. Подрезовом)), Dmitry V. Arzyutov (1, 2, 6), David G. Anderson (1, 2, 5), док су преостала три и по поглавља приложили остали аутори (Svetlana V. Podrezova (4 (у сарадњи са Сергејем Алимовим)), Jocelyne Dudding (7), Masha Shaw и Natalie Wahnsiedler (8) и Nathaniel Knight (9). Кретање кроз књигу је у највећој мери олакшано описним унутрашњим насловима и бројним поднасловима.

Како нас аутори Увода информишу, књига је осмишљена у оквирима три темата:

Прва доминанта књиге јесте хронологија и логика развоја идеје о *етносу* од средине 19. века до данас, која се обрађује у првом и другом поглављу (1. „Заснивање теорије о *етносу*: Увод“; 2. „Идеја *етноса* у дугом двадесетом веку“).

Друга тема књиге јесте представљање у детаљима развитка теорије о *етносу* кроз животописе људи који су је уобличавали. О томе говоре поглавља 3-6: 3. „Украјински корени теорије о *етносу*“, где читамо о импулсу који је дао украјински национални покрет да се Федор Волков и Николај Могилиански заинтересују за интеграцију у теорију *етноса* биолошке димензије антропологије Пола Брокаа, на чему је онда заснивана украјинска националистичка аргументација о потпуној различитости од Руса, културној и биолошкој; 4. „Мапирање *етноса*: Географска имагинација Федора

Волкова и његових ученика“, где сазнајемо о научној основи за концепт *етноса*; 5. „Белешке из ‘пужева кућице’: Теренски рад Широкогорова и утемељење концепта *етноса*“; 6. „Ред из хаоса: Антропологија и политика Сергеја М. Широкогорова“, где читамо о чудној судбини *етноса* који је из царске Русије, где је увео ред у преобиље дистинктивних елемената народа, преко Кине и Јапана где је брачни пар Широкогоров провео своје избегличке дане, посејавши семе *етноса* у кинеску и јапанску науку, стигао назад у Русију, овог пута совјетску, а где га је разрадио Јулиан Бромлеј у оквирима Стаљиновог концепта *нације*, а у другом, не-материјалистичком правцу, Лев Гумилев, чија истраживања нису била добродошла код Совјета.

Трећа тема књиге јесте утицај те старе теорије о *етносу* на данашњу науку и шире друштвено појимање народа. Овај оквир попуњавају два савремена истраживања на терену који је раније испитиван, на северу Русије и на југу Манџурије, као сагледавање изненађујуће чињенице да та некадашња истраживања и данас утичу на животе људи широм региона (7. „Јурећи за сенкама: Дељење фотографија из бивше Северозападне Манџурије“, где видимо како *етнос* омогућава данашњим људима да се идентификују са старим фотографијама које су некадашњи етнологичари начинили на њиховом терену; 8. „‘Море је наше поље’: Идентитет Поморјана у руској етнографији“). Закључно поглавље (9. „Епилог: Због чега је етнос (још увек) важан“) истиче вишеструк значај *етноса* за научно сазнање али и ваннаучно размишљање.

Идеја о *етносу* као појму у чијим оквирима се објашњавају културне и антрополошке особине неке народне заједнице развијала се још у царској Русији, као континуитет са старијим проучавањем *народа* и у великој мери као неслагање са англо-америчком историјском теоријом културног напретка у човечанству, теоријским еволуционизмом, да би 1920-их година постала уобличена теорија када је Широкогоров дефинисао етнографију као науку о *етносу*, која је, затим, 1960-их година нашла своје место и у совјетској етнографији, уклопивши се потом и у даља истраживања, опстајући све до данашњег дана. Стога Натанијел Најт запажа да је „виталност концепта *етноса*, упркос повременим одбацивањима унутар

научне заједнице, феномен који тражи озбиљно и пажљиво разматрање“, ка ком циљу је првенствено и усмерена књига *Life Histories of Etnos Theory in Russia and Beyond*

Важан квалитет теорије о *етносу* је то што је она производ живог искуства, а не кабинетског разматрања апстрактних појмова и схема. Она је настајала кроз теренско упознавање са чињеницама живота разних група на простору руске империје односно совјетског савеза, али и изван тих граница. Теорија о *етносу* се због своје конкретности чинила антрополозима Запада као наивна и ненаучна, због чега је у великој мери игнорисана, што ова књига жели да исправи.

Књига *Life Histories of Etnos Theory in Russia and Beyond* истиче способност *етноса* да одговори на многе и различите захтеве науке и живота, те узајамност између научног концепта и живог искуства. Друкчије не би било могуће да *етнос* толико дуго опстане у евроазијским етнологијама, нити да пређе из науке у друштво где учествује у очувању кохезије заједница које себе појимају кроз њега, усвојивши овај појам лако и природно.

Колико су неки усиљени и апстрактни антрополошки појмови произишли, у крајњој линији, из владајуће потрошачке идеологије, толико су слично и политички појмови *националности* и *нације* које је у совјетској Русији форсирала комунистичка идеологија, Лењин и за њим Стаљин, са циљем структурисања друштвено-културне реалности. „Наш централни аргумент“, пишу уредници књиге у Уводу, „јесте тај да је рад професионалних етнографа изнедрио моћан паралелни језик који парира политичком речнику састојећем се од ‘племена’, ‘националности’ и ‘нација’.“ Исто се односи и на расистичку идеологију која претерано истиче постојеће физичке и психичке особености великих група. Укратко, *етнос* је појам који није повезан ни са једном идеологијом, већ одсликава динамичну збиљу у којој људи живе повезани одређеним друштвено-културним и душевно-телесним одликама, без оптерећења доминацијом било какве начелне идеје. Или, како каже један од аутора: *етнос* подразумева препознатљивост народа и његове културе, а не њихову апсолутну чистоту.

Како је англо-америчка политика начелно империјално усмерена, то процес глобализације њене културе доноси и антропологију у земље са аутентичном научном традицијом, да би ова тамо преузела владавину над научним радом. Књига *Life Histories of Etnos Theory in Russia and Beyond* има, тако, велики културно-политички значај јер учествује у заступању концепта мултиполарности као културног и политичког идеала. Књига истиче евроазијски поглед на проучавање човека и културе као равноправан англо-америчком и достојан пуне пажње научника. *Теорија етноса* почива на начелима другачијим од оних на којима се заснива англо-америчко појимање ствари, па и научна мисао. Кроз *етнос*, као карактеристику руске науке о култури и друштву, која је, кроз емигрантски рад Широкогорова извршила утицај и на Далеки исток – а која је данас такође и карактеристика опште друштвене мисли на постсовјетском простору – књига приказује и аргументовано заступа један начин посматрања културе и друштва који није заробљен у интелектуалним концептима произишлим из тржишног начина размишљања. Штавише, размишљање у оквирима *етноса* може фокусирати антрополошку мисао тамо где она тумара по апстрактним пределима *етницитета*, *идентитета*, *актера-мреже*, *актанта* и других нехуманих појмова. Књига *Life Histories of Etnos Theory in Russia and Beyond* писана је у духу узајамног уважавања, разумевања, равноправности и сарадње између две највеће струје у друштвено-културним проучавањима - руске и англо-америчке науке о људима као културно-друштвеним бићима.

Својим залагањем за *етнос*, књига *Life Histories of Etnos Theory in Russia and Beyond* представља сама собом критику формирања научника као иницијације у егзотичну терминологију и сложене апстрактне концепте, показујући како наука може бити демократична по свом пореклу као и по својој приступачности. Истовремено, ова књига својим појављивањем отвара врата и неким другим етнологијама које би могле да проговоре о аутохтоним традицијама научног рада, што представља снажан импулс који она шаље кроз простор и време.

* Овај рад је примљен 15. маја 2020. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 22. маја 2020. године.